

ХРОНІКА

29–30 червня 2021 року в онлайнному режимі на платформі Google meet відбулася Міжнародна наукова конференція «Національна пам'ять у філології: наукова спадщина академіка Віталія Русанівського», присвячена 90-річчю з дня народження видатного українського науковця, мовознавця-україніста й відомого славіста, професора, академіка НАН України, багатолітнього директора Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, автора численних і багатогранних праць з проблем українського й слов'янського мовознавства, міжслов'янських мовних взаємин, історії української літературної мови, методології лінгвістичних учень, соціолінгвістики, лінгвокультурології та стилістики, укладача й відповідального редактора різних типів словників.

Захід організував Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України. Участь у роботі конференції взяли близько 50 науковців з України, Польщі та Німеччини.

Конференцію відкрив директор Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні Б. Ажнюк. Звертаючись до учасників конференції, він наголосив на науковій та культурній цінності багатогранної філологічної спадщини В. Русанівського, схарактеризував і підкреслив значення праць видатного науковця для сучасного мовознавства, зосередив увагу на тому внескові, який академік зробив у розвиток славістики та новітніх перспективних напрямів сучасної лінгвістики.

На пленарних засіданнях першого й другого днів роботи конференції прозвучало 9 доповідей. О. Онищенко відкрив ранкове пленарне засідання виступом «В. М. Русанівський і розвиток академічної славістики в Україні», у якому ґрунтовно окреслив роль і значення постаті В. Русанівського для славістики, відзначив його теоретичні й прикладні дослідження в цій галузі, а також зупинився на діяльності вченого як голови Українського комітету славістів та члена Міжнародного комітету славістів; С. Єрмоленко в доповіді «Константи наукового мовомислення Віталія Русанівського» схарактеризувала широту й перспективність наукових поглядів академіка, особливу увагу звернула на підхід науковця до мови як знакової системи та розкриття наукових принципів екології мови в контексті культури слова й лінгвистичності, відзначила принциповість наукової позиції вченого. В. Широков у доповіді «Віталій Макарович Русанівський — мовознавець-мислитель і організатор науки» звернув увагу на діяльність ученого як організатора й куратора різних сфер українського мовознавства, зокрема зупинився на ролі В. Русанівського в організації нових тенденцій лексикографічного напрямку в мовознавстві, створенні Українського мовно-інформаційного фонду НАН України. В. Кононенко, розкриваючи взаємовпливи різних напрямів сучасної лінгвістики в доповіді «Стилістика, лінгвокультурологія, прагматика: шляхи взаємодії», зосередив увагу на поняттях лінгвістики тексту, лінгвістичної тропеїстики, ідіостилію та наголосив на розвитку лінгвософії як особливого напрямку мовознавства. Б. Ажнюк у доповіді «Мовна ідеологія як соціолінгвістичний концепт» переконливо обґрунтував соціолінгвістичний зміст поняття «мовна ідеологія» в контексті української та європейської мовної ситуації, окреслив варіативність мовних ідеологій, їхню роль в осмисленні мовної структури й мовної практики, а також приділив значну увагу потрактуванню ідеології мовного розмаїття. У дослідженні О. Белея (Вроцлав, Польща) «Нові вектори функціонування українського онімного про-

сторю останнього десятиліття XXI ст.» йшлося про вплив позамовних факторів останнього десятиліття на пропріальний матеріал української мови. Доповідач наголосив, що українська онімія демонструє модифікацію головних тенденцій формування самостійної структури новітнього ономастикону: вестернізації та коренізації. Г. Мацюк у доповіді «Соціологічний напрям у мовознавстві та “Історія української літературної мови” академіка Віталія Русанівського» окреслила важливість історичної тягlosti соціолінгвістичного підходу в українському мовознавстві, у цьому контексті висвітлено також концепцію історії української літературної мови В. Русанівського. О. Тараненко виголосив доповідь «Між “бути”-мовою і “мати”-мовою: дискусії навколо двох посесивних конструкцій української мови», у якій проаналізував основні тенденції потрактування посесивних конструкцій української мови. Л. Даниленко завершила підсумкове пленарне засідання виступом «Пам’ять у лінгвістичних та соціокультурних інтерпретаціях», у якому розкрила широку парадигму концепту *пам’ять*, зокрема інтерпретацію пам’яті як віддзеркалення наукових світоглядів видатних науковців-філологів.

Упродовж 29–30 червня на конференції працювало чотири секції. У межах першої секції «Віталій Русанівський та українське мовознавство» заявлено 10 доповідей. Більшість виступів безпосередньо чи опосередковано стосувалася наукового доробку В. Русанівського та ще раз засвідчила багатогранність наукової постаті академіка в українській науці. Учасники конференції мали змогу ознайомитися з такими доповідями: І. Гнатюк — «Науково-популярний дискурс доби українізації: 20-ті роки XX ст.», у якій у контексті історії української мови В. Русанівського звернено увагу на основні галузі популяризації знань у згаданій період, розглянуто особливості побудови популярного викладу тощо; С. Єрмоленка — «“Українская грамматика” за ред. акад. Віталія Русанівського як мовознавчий і культурний проект (мовні ілюстрації у структурі лінгвістичного тексту)». У цій доповіді функційну специфіку науково-лінгвістичного дискурсу, реалізованого в згаданій праці, висвітлено з погляду використаного в ній мовно-ілюстративного матеріалу; О. Лазаренко (Берлін, Німеччина) — «Віталій Макарович Русанівський — дослідник українсько-польських мовних взаємозв’язків». Виступ присвячений історичним аспектам розвитку української мови та її граматичної структури в XVI–XVII ст., над якими багато працював В. Русанівський, активно залучаючи до свого аналізу матеріал польської мови, що дозволяє розкривати тему українсько-польських мовних взаємин з давніх часів і до сьогодення; О. Ніки — «Концепція історії літературної мови В. М. Русанівського», де проаналізовано періодизацію, термінологію, принципи побудови історії літературної мови в праці В. Русанівського «Історія української літературної мови» (2000, 2-ге вид. — 2001) на основі сучасного рівня знань; О. Скопненка — «Мовні коди в архітектоніці ідіостилію Наталки Бабіної: охоронна функція та сюжетотвірний елемент». У доповіді проаналізовано мовні особливості роману письменниці Н. Бабіної «Бодай Будка» (2019), що став першим після закінчення Другої світової війни великим прозовим українськомовним твором, надрукованим у Білорусі. Н. Бабіна, представниця автохтонного населення Берестейщини, у своєму тексті використовує діалектизми, характерні для говірок Берестейсько-Пинського Полісся, а також неосемантизми, що постали внаслідок російського та білоруського інтерференційного мовного впливу. Мова стала сюжетотвірним елементом, а її охоронна функція була головною причиною створення роману; Л. Ткач — «Слово в культурній пам’яті української мови та аксіологічні аспекти його семантики». У своєму виступі дослідниця зосередила

увагу на ролі мовних засобів у ціннісному просторі народу; О. Черемської — «В. М. Русанівський про роль харківських мовознавців у розширенні функціональних меж української літературної мови». У доповіді здійснено спробу простежити «харківський слід» у працях з історії української літературної мови В. Русанівського, зокрема показано тенденцію до «нормалізації мови української літератури» у творчості поетів-романтиків початку XIX ст., у їхніх рукописних і друкованих граматиках та словниках; І. Ярошевич — «Взаємозв'язок граматичних категорій дієслова в науковому доробку В. Русанівського», у якій підкреслено значення теоретичних обґрунтувань науковця для української граматики.

Тематика доповідей другої секції «Теорія й практика мовного планування: соціолінгвістика, словникарство, правопис» була присвячена обговоренню актуальних питань статусного й корпусного мовного планування, теоретичних і прикладних аспектів соціолінгвістики, теорії комунікації. На секції заявлено 10 доповідей. Роботу секції розпочала Л. Андрієнко доповіддю «Біологічна метафора в соціолінгвістичному дискурсі: терміни та експлікації», у якій були розглянуті складні аспекти соціолінгвістичної термінології, семантико-метафорична основа та соціолінгвістичний зміст термінів «жива мова», «мертва мова», «відродження мови», «вітальність мови» тощо. Доповідь Н. Баландіної «Ейджиські дискурсивні практики в новинах електронних медіа» присвячена виявленню дискримінаційних геронтофобських практик у новинах електронних ЗМІ й унаочнення багатовекторного дискурсивного поля ейджизму. Контент-аналіз дозволив установити специфіку геронтологічного ейджизму в медіа, зокрема його інституційний характер, наявність відкритої і латентної форм, що сприяє поширенню геронтофобії. О. Баранівська (Краків, Польща) озвучила доповідь «Українсько-польські міжмовні омоніми як перекладацька проблема». Дослідниця звернула увагу на синонімічні терміни *хибні друзі перекладача*, *лексичні паралелі*, пол. *myłace podobieństwa międzyjęzykowe* та ін. Семантичні та стилістичні українсько-польські міжмовні омоніми були проілюстровані прикладами з перекладів студентів-україністів Ягеллонського університету. І. Брага ознайомила з доповіддю «Писемне мовлення молодших школярів-білінгвів: етап аутокорекції», у якій подала один з аспектів вивчення особливостей писемного мовлення дітей, соціалізованих в українсько-російському білінгвальному середовищі, здебільшого в сім'ях носіїв суржикю, що живуть у Сумах. І. Голотова в доповіді «Законодавче врегулювання особових імен: європейський досвід та українська традиція» проаналізувала українське та європейське законодавства щодо документування особових імен. О. Михальчук у доповіді «Мовна ідентичність територій: соціолінгвістична парадигма» окреслила основні аспекти поняття «мовна ідентичність» у контексті принципу «територіальності», розкрила змістове наповнення в соціолінгвістичній парадигмі понять «мовна ідентичність територій», «державна мова», «позадержавна мова», «бездержавна мова» тощо. У доповіді М. Музики «Мовна стійкість як вияв ставлення до мови (на матеріалі опитування)» показано, що мовна стійкість, вибір певного мовного коду зумовлені ставленням до мови та знаходять свій вияв у мовній поведінці. Г. Яворська в доповіді «Нові аспекти соціолінгвістики: проблема опірності маніпулятивним впливам» розглянула поняття когнітивної опірності в контексті російських дезінформаційних впливів.

Другий день конференції розпочався з роботи секцій «Мовознавча славістика: історія й сучасність» і «Теоретичні та прикладні аспекти лінгвістики та лінгвокультурології».

На третій секції «Мовознавча славістика: історія й сучасність» ішлося про традиції й перспективи славістики, осмислено нові підходи в граматиці, семантиці та етимології, окреслено актуальні напрями лінгвістичних учень. Прозвучало 9 доповідей: Л. Ажнюк у виступі «Концепти “політкоректність” і “критика” в лінгвістичній експертизі» розкрила особливості функціонування й семантичного наповнення концептів «політкоректність» та «критика» в лінгвоекспертології; у доповіді «Морфологічні категорії дієслова в традиційних і нових семантико-синтаксичних вимірах» К. Городенська запропонувала нові підходи до морфологічних характеристик категорії дієслова, що спираються на новітні знання в лінгвістиці; К. Дюкар ознайомила з дослідженням «Оказіональні деривативи як актуалізатори когнітивно-афективних тригерів сленгового антропонімікону в сучасному політичному медіадискурсі», у якому проаналізувала сучасні способи творення okazіональних антропонімів у політичному медіадискурсі як лінгвістичних тригерів сленгового рівня, спрямованих на моделювання певного типу сприйняття дійсності; доповідь О. Литвинюк «Внутрішня форма найдавніших слів ядра української мови» стосувалася інтерпретації внутрішньої форми слів у контексті світосприйняття; О. Малаш у виступі «Право на ім'я: проблемні питання української неофіційної антропонімії у XXI ст.» на матеріалі проведеного в соцмережах опитування проаналізувала ставлення носіїв до варіантності власного особового імені та простежила рефлексії щодо побутування особових імен в українському соціумі; Т. Полякова в доповіді «Семантика українізмів у російському тексті» показала тенденції розвитку семантичного наповнення українських лексем в іншомовному тексті; доповідь В. Пономаренка «Укр. пан: відоме походження і проблемна етимологія» стосувалася аналізу цілої низки етимологічних концепцій щодо походження слова *пан*. Науковець розглянув відповідні концепції О. Гуера, І. Голуба, Ф. Копечного (базовані на індоєвропейському мовному матеріалі), «східну» концепцію (А. Брюкнер, С. Младенов, П. Скок), концепцію О. Трубочова, думку К. Тищенко, а також сучасні дефініції слова *пан* у російських етимологічних словниках; Л. Симоненко запропонувала доповідь «Поступ українського термінознавства за роки незалежності України: стан та перспективи розвитку»; В. Титаренко у виступі «Фонетико-орфографічні особливості привілеїв Київському міському магістрату» схарактеризувала фонетичні риси привілеїв Київського міського магістрату, а також звернула увагу на орфографічні особливості проаналізованих пам'яток.

Четверта секція «Теоретичні та прикладні аспекти лінгвостилістики та лінгвокультурології» стала платформою для обговорення теоретичних і прикладних аспектів лінгвостилістики та лінгвокультурології. Для обговорення на секції запропоновано 9 доповідей. О. Дільна виголосила доповідь «Морфологічна варіантність у романі Ліни Костенко “Берестечко”», яка була присвячена аналізу морфологічних варіантів у тексті згаданого твору. Доповідачка звернула увагу на одну з ключових рис сучасної української літературної мови — надлишкову парадигму слів різних частин мови. Г. Зимовець виступила з доповіддю «Інтенсифікація міжмовної взаємодії як віддзеркалення глобалізаційних процесів». Лінгвіст дійшла висновку, що посилення міжмовної взаємодії, перебіг якої останнім часом зазнає трансформацій, є одним із наслідків глобалізації. Інтенсифікація запозичень термінології та номінацій нових реалій, передусім з англійської мови, зумовлена комунікативними потребами, як і активізація явища перемикання коду, дедалі частіше використовуваного в ролі стилістичного прийому в публіцистичному дискурсі. У доповіді Т. Космеди «Вербалізація емоцій у

листах Лесі Українки: моделювання аксіологічних смислів» виокремлено типові моделі вербалізації емоцій та моделювання оцінних смислів, репрезентовані семантичні та прагматичні значення, моделі оцінювання, зокрема схарактеризовано вияв концепту *страх* з описом його функційного навантаження. Н. Мех оприлюднила дослідження «Словник “Одвічні слова української культури” як авторська лінгвокультурологічна рецепція “буття” базових концептів». Доповідачка зазначила, що для виявлення національно-культурної специфіки комунікації особливе значення мають культурологічно вартісні одиниці, наскрізні концепти, константи, «одвічні слова», що найтісніше пов’язані з культурою народу та відбивають специфіку його колективної свідомості. М. Омелянчук запропонувала доповідь «Новітні англізми з відеоігровим генезисом в українськомовному віртуальному просторі», у якій йшлося про новітні запозичення з погляду їхнього функціонування в мові-донорі та мові-реципієнті. Дослідниця розглянула шляхи запозичення й запропонувала класифікацію новітніх англізмів світу геймерів. Т. Радзієвська оприлюднила результати дослідження «Топонімна лексика та сучасне художнє текстотворення (на матеріалі прози Юрія Андруховича)». У доповіді проаналізовано різні аспекти функціонування топонімної лексики в романі Ю. Андруховича «Лексикон інтимних міст». Топонімійна номінація була розглянута як єдність мовного знака та позначуваного об’єкта (референта), у творі вони набувають статусу чинників художнього текстотворення, стають джерелом, з одного боку, мовної гри, а з другого, — імпульсом для активізації асоціативних механізмів мовленнєвої діяльності. О. Тепла в доповіді «Медіаконвергенція як причина низької мовленнєвої культури інтернет-видань» обстоювала думку, що визначення рівня мовленнєвої культури медіа є одним з критеріїв комплексного оцінювання їхньої діяльності. Дослідниця проаналізувала низку обставин, що пов’язані з процесом медіаконвергенції та призвели до процесу загального падіння медійної мовленнєвої культури. А. Федорінчик у виступі «Аналітична методика викладання іноземних мов» проаналізував методики викладання іноземних мов і запропонував авторський аналітичний підхід до вивчення мов. У доповіді Т. Цимбалюк-Скопненко та О. Скопненка «Ідіостиль у перехресті редакцій (особливості фраземіки роману “Пригоди бравого вояка Швейка” Я. Гашека в перекладі С.-Ю. Масляка)» розглянуто проблему існування в культурі авторського тексту художнього перекладу та його варіантів зі значним редакторським утручанням. На прикладі матеріалів, дібраних з різних редакцій художнього перекладу С.-Ю. Масляка, показано, що посмертні видання аналізованого тексту містять істотне відхилення від первісного авторського варіанта, особливо це помітно у використанні фразеологічних одиниць. Перед мовознавцями постає проблема, який з використовуваних текстів можна вважати таким, що адекватно передає задум автора.

Доповіді, оприлюднені на конференції, — важливі й перспективні дослідження, мають теоретичну й прикладну цінність і для мовознавства, і для суміжних дисциплін. Вони викликали жваве обговорення, під час якого учасники обмінялися своїми думками та міркуваннями щодо нагальних проблем сучасної лінгвістики. На завершення підведено підсумки конференції та окреслено перспективи подальших досліджень і співпраці в науковій галузі.

За матеріалами конференції буде виданий збірник наукових праць.

О. МИХАЛЬЧУК, О. СКОПНЕНКО